

УДК 378.147:378.17:331.4:614

Ковбаса Юрій

ORCID 0000-0001-6152-9491

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри професійної освіти та безпеки життєдіяльності, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (м. Чернігів, Україна) E-mail: ycowboy@gmail.com

Ковбаса Тетяна

ORCID 0000-0003-0052-6961

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри професійної освіти та безпеки життєдіяльності, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (м. Чернігів, Україна) E-mail: tata.pedagogics@gmail.com

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН З БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Історично склалася ситуація, коли курси, пов'язані з безпекою життя у повсякденному житті й на виробництві, підтриманням фізичного й психологічного здоров'я та високої працездатності людини, визначенням ризиків небезпек, були не популярні як серед здобувачів освіти, так і у розробників освітніх програм і навчальних планів. Причин такого стану можна визначити дуже багато, серед яких можна виділити покращення життя людей, суттєвий прогрес технологій, який вивів виробництво, медицину, сільське господарство та інші сфери на новий більш безпечний рівень. До цього можна додати зменшення криміногенного тиску, підвищення доходів широких верств населення тощо. Тобто, для багатьох жителів України ситуація виникнення загроз для особистісного фізичного й психологічного стану мала тенденцію постійного зменшення, що у свою чергу впливало на зменшення мотивації опанування змістом безпекових дисциплін.

Надзвичайні події, які почалися 24 лютого 2022 року, змінили значення формування й розвитку безпекової компетенції. Захист життя й збереження здоров'я, підтримання необхідного рівня працездатності, знання й використання засобів захисту від фізичних та інформаційних небезпек, надання першої медичної (долікарської) допомоги стали практично основними для населення регіонів України, які зазнали збройної агресії військ РФ (обстрілів, бомбардування, оточення, окупації, евакуації). Виходячи із зазначеної важливості безпекових дисциплін, ці курси повинні бути у всіх освітньо-професійних (освітніх) програмах як обов'язкові нормативні дисципліни.

У рамках нашого дослідження проведено ретроспективний аналіз становлення вивчення питань безпеки життя та діяльності людини у вищій освіті України, визначено позитивні й негативні моменти з точки зору змісту зазначених навчальних дисциплін, обґрунтовано доцільність модернізації та запропоновано зміни у змісті безпекових дисциплін на основі прогнозування розвитку найбільших небезпек під час воєнних дій та післявоєнного стану в Україні.

Мета дослідження: визначити напрями й підходи удосконалення змісту безпекових навчальних дисциплін в умовах сучасних викликів.

Методологія даного дослідження спиралася на філософські положення про об'єктивний підхід до аналізу педагогічних фактів, процесів і явищ, системний та діяльнісний підходи в освіті, положення наукової теорії пізнання щодо взаємозв'язку і взаємозумовленості історико-педагогічних явищ. Методи дослідження обиралися відповідно до фундаментальних принципів науковості, системності, об'єктивності та цілісності, ідеї та установки, що висвітлені у державних нормативно-правових актах України з проблем освіти. Це дозволило отримати достовірні та обґрунтовані наукові результати.

Наукова новизна статті полягає в обґрунтуванні напрямів і підходів до модернізації змісту навчальних дисциплін, які пов'язані з формуванням і розвитком безпекової компетенції здобувачів вищої освіти.

Висновки. Проблема модернізації змісту навчальних дисциплін з безпеки життя та діяльності людини є актуальною. Виникає потреба внесення суттєвих змін у зміст безпекових дисциплін. Одним з головних напрямів автори дослідження обґрунтовують наближення цих курсів до реалій сьогодення й найближчого майбутнього з метою формування у здобувачів освіти необхідних компетенцій безпечної та здоров'язберігаючої поведінки в умовах повсякденного життя, на виробництві та в умовах надзвичайних ситуацій.

Ключові слова: зміст навчальної дисципліни, безпекові навчальні дисципліни, модернізація змісту навчання, безпека, небезпека.

Постановка проблеми. Автори дослідження для визначення актуальності елементів змісту безпекових дисциплін проаналізували вибір здобувачами вищої освіти тематики творчих і самостійних навчальних робіт для проєктів, тез, статей, рефератів і доповідей. Аналіз дозволив зробити висновки, що студенти вбачали найбільші небезпеки через пожежі, інфекційні хвороби, дорожньо-транспортні пригоди, екологічні проблеми, алкогольну, наркотичну або комп'ютерну залежності. Вибір тематики, пов'язаної з цивільним захистом населення від природних катаклізмів, захистом від ураження звичайною зброєю, засобами й заходами виживання в надзвичайних умовах був мінімальним. Це свідчило про зосереджені головної уваги здобувачів вищої освіти на небезпеках, які частіше за все пов'язані з регіоном проживання особи або мають сильний інформаційний розголос.

Через збройну агресію РФ проти нашої країни мотиваційні акценти у студентів змістилися. Головною стала проблема виживання в умовах воєнних дій. Тобто виникла реальна й актуальна проблема, розгляд якої потрібно обов'язково врахувати у процесі удосконалення змісту освітніх дисциплін «Безпека життєдіяльності», «Цивільний захист», «Охорона праці», «Основи медичних знань». При цьому необхідно враховувати те, що дані курси направлені як на формування важливих для сьогодення компетенцій, так і враховувати тенденції майбутніх змін в регіоні проживання, рідній країні та у світі в цілому. Тобто, зміст безпекових дисциплін повинен не тільки бути актуальним на сьогодення, а й враховувати прогностичну функцію безпекових дисциплін і наук, які складають підґрунтя цих навчальних курсів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз змісту безпекових дисциплін проводили такі українські вчені, як В. Бегун, І. Вдовенко, В. Заплатинський, В. Зацарний та інші. Їх роботи свідчать про значний внесок вчених у вивчення й аналіз змісту навчальних дисциплін Безпека життя та діяльності (БЖД), Цивільний захист (ЦЗ), Основи охорони праці (ООП) з погляду становлення безпекових дисциплін, методики викладання як в цілому, так і окремих питань збереження життя, здоров'я й працездатності людини. Водночас, більш глибокого дослідження потребують питання модернізації змістового наповнення безпекових дисциплін в умовах воєнного стану та найближчого майбутнього. Для більш ґрунтовного аналізу проблеми дослідження й обґрунтування підходу для розв'язання даної проблеми проаналізовано нормативно-правові документи міжнародних організацій та окремих передових країн Заходу (США й Великої Британії).

З огляду на зазначене, **метою статті** є визначення напрямів і підходів удосконалення змісту безпекових навчальних дисциплін в умовах сучасних викликів.

Процедури дослідження. Методологія цього дослідження для визначення напрямів і підходів модернізації змісту безпекових навчальних дисциплін в умовах сучасних викликів становить цілісну систему, елементами якої є етапи дослідження й відповідні їм методи дослідження. Після визначення актуальності й суті наукової проблеми, яку необхідно дослідити, проведено огляд і теоретичний аналіз наукових, історичних, публіцистичних, правових та інших інформаційних джерел. З метою визначення значимості окремих елементів змісту безпекових дисциплін і прогнозування можливих змін соціально-психологічного, природного й техногенного середовища здійснено аналіз проведених опитувань, анкет, творчих робіт та інших документів з такими категоріями респондентів як здобувачі вищої освіти, військові Збройних сил України й Національної Гвардії України, працівники ДСНС і поліції. Це дозволило об'єктивно спрогнозувати доцільність і необхідність змістового наповнення безпекових дисциплін. На останньому етапі цього дослідження запропоновано зміни змісту безпекових дисциплін, оцінено їх необхідність й актуальність. Подальшого дослідження вимагає конкретизацію змістового наповнення безпекових дисциплін, обґрунтування й удосконалення методики викладання, перевірка на доступність і ефективність модернізованого змісту.

Дана методологія може бути застосована до подібних педагогічних досліджень з моделювання змісту освіти для різних навчальних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для визначення напрямів модернізації змісту безпекових навчальних дисциплін потрібно провести аналіз наукової, правової та педагогічної

інформації в розрізі відношення мети навчального курсу й вимог сучасного українського суспільства із змістом зазначених навчальних курсів.

Питання становлення навчальних предметів, пов'язаних з безпекою життя людини у звичайних умовах побуту й виробництва та надзвичайних умовах було приділено низку статей, зокрема [1; 2; 3; 4; 5]. Аналіз цих статей та інших джерел дозволяє зробити певні висновки щодо історії становлення змісту безпекових дисциплін.

Традиційно до групи безпекових дисциплін відносять курси «Безпека життєдіяльності», «Цивільний захист», «Охорона праці», «Основи медичних знань», «Охорона праці в галузі». Хоча це певним чином умовно, тому що головною метою цієї групи навчальних предметів є ознайомлення здобувачів освіти з основними закономірностями виникнення й поширення небезпек, їх основних характеристик і параметрів, їх негативних наслідків у часі й просторі, засоби й заходи щодо профілактики, попередження й усунення як небезпек, так і їх наслідків для збереження життя, здоров'я, високого рівня працездатності людини у звичайних умовах побуту й виробництва та в умовах надзвичайних ситуацій, формування й розвитку відповідних умінь, навичок, ціннісних установок, особистісних і професійних рис особистості, які у підсумку формують безпекову компетенцію.

Безпекові курси спираються на здобутки фундаментальних і прикладних наук – фізики, хімії, біології, екології, психології, медицини, технології, кібернетики, інформатики та багатьох інших. При цьому безпекові дисципліни не замінюють навчальні курси інших наук, а розглядають питання використання відомих наукових фактів, законів і закономірностей для досягнення цілей створення й підтримання безпечних і здорових умов проживання й діяльності людей, профілактики небезпек. Наприклад, мотиви діяльності людини розглядають різні галузі психології. Так, педагогічна психологія – з боку розвитку мотивів людини для більш успішного опанування навчальним матеріалом, розвитку необхідних компетенцій; психологія управління – з боку стимулювання продуктивності та якості професійної діяльності працівника. У рамках безпекових курсів мотиви поведінки людини вивчають для пояснення вибору людиною тих видів діяльності, які на певному етапі життя людини є оптимальними з точки зору вибору професійної діяльності. Оптимальність визначається у визначенні максимальної вигоди у порівнянні з імовірністю настання відповідних видів небезпеки (фізичної, психологічної, матеріальної, соціальної).

Автори ретроспективних досліджень становлення навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності» (БЖД) [3; 5] та інших вказують на те, що цей інтегрований курс був запроваджений на початку 90-х років минулого століття. При цьому, причини такого рішення називають різні: прийняття відповідних нормативно-правових актів, зменшення необхідності вивчення курсу «Цивільна оборона», необхідність збереження викладацьких кадрів відповідних кадрів тощо. На наш погляд, це відіграло у подальшому негативну роль для нової дисципліни. Замість того, щоб вона стала достатньо ґрунтовною у навчальних планах ВУЗів (ЗВО) для вивчення питань, пов'язаних із забезпеченням безпеки в різних сферах і умовах, БЖД стала додатком і заложницею курсів «Цивільна оборона» і «Основи охорони праці».

Аналіз змісту базових безпекових дисциплін показав дублювання певних питань, перенасичення інформацією, яка важлива фахівцям різних галузей безпеки – промислової, пожежної, екологічної тощо, але не є необхідною для фахівців інших галузей. Певним чином це викликано тим, що до розробки змісту залучають фахівців різних сфер (що є в принципі позитивним), але при цьому зазначені фахівці відстоюють думку, що саме їх сфера забезпечення безпеки є найбільш важливою (що є негативним). Таким чином створюється інформаційне перенасичення зазначених курсів, а деякі питання зовсім не вивчаються, або мають лише оглядовий характер. Як приклад недостатнього вивчення у програмі безпекових дисциплін можна зазначити відсутність питань фінансової, інформаційної та комп'ютерної безпеки тощо. Певним чином введення в систему освіти України принципу автономії ЗВУ дозволило в останні роки виправити багато виділених вище недоліків. Як приклад, у Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка для спеціальностей 014 «Середня освіта (Музичне мистецтво)», 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», 025 «Музичне мистецтво» та 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» введено інтегрований курс безпекових дисциплін «Безпека життєдіяльності, цивільний захист та охорона праці» замість окремих навчальних курсів, що надало змогу уникнути дублювання змісту навчального матеріалу.

Одним із головних чинників запровадження курсу БЖД стало розуміння світової спільнотою взаємного зв'язку навколишнього середовища й антропосфери, взаємозв'язку й взаємного впливу різних видів діяльності людини. Так, якщо Стокгольмська конференція (1972 р.) започаткувала розгляд і врахування екологічних питань, то Всесвітня конференція ООН з питань навколишнього середовища і розвитку у Ріо-де-Жанейро (1992 р.) визначила багато проблем (соціальні, економічні та екологічні), які є спільними для людства і вимагають спільного розв'язання. На цій конференції був прийнятий «Порядок денний на XXI століття» [7], більш відомий як Концепція забезпечення сталого розвитку людства у XXI столітті. Суть Концепції полягає у декларуванні необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі.

Наступний Всесвітній екологічний саміт у Йоганнесбурзі у 2002 році за участі 180 країн світу, багатьох міжнародних організацій та провідних учених переконливо засвідчив необхідність практичної реалізації прийнятої Концепції.

У 2015 році в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку та прийняття Порядку денного розвитку після 2015 року, на якому було затверджено нові орієнтири розвитку. Підсумковим документом Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» було затверджено 17 Цілей Сталого Розвитку та 169 завдань [12]. Серед яких й навчання основам безпеки у побуті та на виробництві.

Окрім світового рівня, необхідність вивчення питань безпечного існування людини розроблялась і регіонально. Згідно з Європейською програмою навчання у сфері наук з ризиків «FORM-OSE» науки про безпеку мають світоглядно-професійний характер з освітньою, виховною та психологічною функціями [8]. Україна прагне до входження в ЄС (і на сьогодні ми вже отримали статус кандидата для вступу в ЄС), що вимагає професійної мобільності й адаптації працівників. Тому необхідно враховувати європейські нормативно-правові акти з навчання безпеки й створення безпечних умов праці й діяльності.

Аналіз законодавства України показав, що необхідна правова база створена. Так, у статті 3 Конституції України [6] покладено наріжним каменем положення про те, що «людина, її життя, здоров'я і безпека визнається в Україні найвищою соціальною цінністю»; у статті 27 закріплюється невід'ємне право кожної людини на життя, а обов'язок держави – захищати життя людини; стаття 16 визначає найважливішим обов'язком держави забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України. У головному Законі нашої держави закріплені основні права громадян. Для безпекових дисциплін найбільш важливими є такі права [6]: на працю та на належні, безпечні і здорові умови праці (ст. 43); на соціальний захист (ст. 46); на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48); на охорону здоров'я (ст. 49), на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50).

У багатьох законодавчих документах є прямі вказівки на обов'язкове вивчення положень безпеки життєдіяльності, цивільного захисту та охорони праці через навчання та інструктаж. Потрібно підкреслити, що в нормативних актах чітко розділяються два поняття навчання й інструктаж.

Навчання трактується як процес отримання необхідних знань, відпрацювання необхідних вмінь і навичок з питань безпеки життя та діяльності, охорони праці, цивільного захисту для формування необхідних компетенцій майбутнього фахівця з вищою освітою.

Інструктаж – це усне пояснення основних положень нормативно-правових актів з охорони праці, безпеки життєдіяльності, пожежної безпеки, електробезпеки та інших видів безпеки у навчанні, виробничому процесі й побуті, що відкладені у відповідних інструкціях і закінчується вибірковою перевіркою шляхом опитування засвоєних знань і навичок в обсязі викладених питань [10; 13].

Так, п. 2-3 статті 21 Кодексу цивільного захисту [9] (обов'язки громадян України) вимагають «вивчати способи захисту від надзвичайних ситуацій та дій у разі їх виникнення, надання домедичної допомоги постраждалим, правила користування засобами захисту»,

В абз. 8 ст. 18 Закону України «Про охорону праці» [10] зафіксовано: «Вивчення основ охорони праці, а також підготовка та підвищення кваліфікації спеціалістів з охорони праці з урахуванням особливостей виробництва відповідних об'єктів економіки забезпечуються центральним органом виконавчої влади, в усіх навчальних закладах ...»

Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці (НПАОП 0.00-4.12-05 [13]) вимагає у п. 2.2. «Вивчення нормативних дисциплін з охорони праці в усіх вищих навчальних закладах здійснюється відповідно до стандартів вищої освіти, затверджених в установленому законодавством порядку».

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти і науки, на сьогодні є Міністерство освіти й науки. Воно видало відповідні Накази і положення щодо виконання вимог Конституції України, ратифікованих міжнародних документів, Кодексу цивільного захисту, Кодексу законів про працю, Закону України «Про охорону праці» тощо.

Так, Наказом МОН України № 304 від 18.04.2006 р. «Про затвердження Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України» [14] у Розділі II «Навчання з питань охорони праці здобувачів освіти» закріплена норма обов'язкового навчання здобувачів освіти з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах освіти відповідного рівня і відповідно до вимог законодавства у сфері охорони праці, цивільного захисту та освіти. Зміст безпекових дисциплін повинен бути закріплений у стандартах освіти й визначатися вимогами до обов'язкових результатів навчання та компетентностей і входить у загальний обсяг навчального навантаження здобувачів освіти.

Отже, в Україні запроваджено та діє низка нормативно-правових актів з питань вивчення безпекових дисциплін з точки зору цивільного захисту й виробничої безпеки. Потрібно відмітити, що є певні питання, які можуть вивчатися тільки в межах зазначених дисциплін: ризик-орієнтований підхід (PRA – Probabilistic risk assessment – у англійській літературі), пожежна безпека, електробезпека, захист

від шуму, захист від вібрації, захист від радіаційного випромінювання, попередження терористичних актів та інших небезпек, алгоритми поведінки у надзвичайних ситуаціях тощо.

Потрібно зазначити, що багато питань щодо нормативно-правового забезпечення врегульована у правовій площині нашої держави, але частина з них є актуальними, але поки що не регулюється законодавчо. Як приклад можна навести концепцію допустимого ризику, яка законодавчо введена та діє у розвинених країнах.

У Великобританії основою для регулювання рівня безпеки є Закон про охорону здоров'я та забезпечення безпеки на виробництві (1974) [15]. Він вимагає від роботодавців гарантій та доказів того, що ризик для персоналу та населення знаходиться на такому низькому рівні, наскільки це практично досяжне (принцип ALARA – As Low As Reasonably Achievable).

Критерії рівня ризику у Великобританії для персоналу виробничих об'єктів становлять (2001) [16]: загальні критерії індивідуального ризику, встановлені наглядовим органом Великобританії Health and Safety Executive (HSE): гранично допустимий індивідуальний ризик – 10^{-4} на рік і безумовно прийнятний рівень індивідуального ризику – 10^{-6} на рік; критерії індивідуального ризику HSE для персоналу морських платформ: гранично допустимий – 10^{-3} на рік; безумовно прийнятний – 10^{-5} на рік.

У США критерії індивідуального ризику, що рекомендуються Національною асоціацією пожежної безпеки ClifA (National Fire Protection Association – NFPA), становлять (2007) [17]: гранично допустимий індивідуальний ризик – 10^{-6} на рік; безумовно прийнятний індивідуальний ризик – 10^{-8} на рік.

Про можливість і необхідність вивчення цього питання в загальноосвітніх шкільних та університетських курсах наголошували В. Бегун [1], І. Вдовенко [2], В. Заплатинський [4], В. Зацаринний [5] та інші українські вчені.

Отже, є певні проблеми, які вимагають свого вивчення й ознайомлення з ними здобувачів вищої освіти.

Досвід викладання безпекових дисциплін показав, що здобувачі вищої освіти Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка опановують ці курси на достатньому і високому рівні, частина з яких приймає участь у навчально-дослідницькій роботі, приймають участь у наукових конференціях. Зокрема, за останні три навчальні роки (1918-1921 рр.) здобувачами вищої освіти опубліковано більша 20 тез у збірниках наукових конференцій з природної та техногенної безпеки.

Знання питань й відповідні сформовані компетенції допомагає випускникам у подальшому працевлаштуванні та професійній кар'єрі. Це підтверджує той факт, що курси БЖД, цивільного захисту та охорони праці, які вивчаються як нормативні дисципліни дозволяє здобувачам освіти збільшити об'єктивність вибору особистісної лінії професійного розвитку, а отже підвищує їх конкурентоспроможність на ринку праці.

Окрім аналізу позитивних і негативних сторін змісту безпекових дисциплін, важливим для модернізації складу безпекових компетенцій є прогнозування змін навколишнього (природного, соціального й техногенного) середовища як фактору збільшення (або зменшення) впливу різних видів небезпек на життя, здоров'я та умови діяльності людини.

На сьогодні та найближче майбутнє важливим завданням стає визначення змісту безпекових дисциплін у розрізі відкритої військової агресії РФ проти нашої країни. Висновки з аналізу цього питання можуть бути на сьогодні недостатньо повні й обґрунтовані через брак інформації та відносно короткий проміжок часу для отримання ґрунтовної експертної оцінки. Для збільшення об'єктивності прогнозування змін у безпеці антропогенної та техногенної сфер автори статті провели бесіди із експертами (військові ЗСУ та НГУ, працівники ДСНС і поліції), проаналізували останні публікації (зокрема, тези VII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції: «Проблеми цивільного захисту населення та безпеки життєдіяльності: сучасні реалії України» Національного педагогічного університету [11]) та відповіді студентів Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (1-й та 4-й курс). Все це дало змогу визначити тренди змін і розвитку безпечності у майбутньому для внесення змін у зміст безпекових дисциплін. Так, існують негативні тенденції, які можуть зробити безпекові курси знову інформаційно-перенасиченими. При цьому користь від такого лавинного збільшення об'єму інформації є досить сумнівною. Так, є думки опитаних експертів про те, що здобувачі вищої освіти повинні детально вивчати питання державного управління цивільним захистом на рівні держави, будівництва захисних споруд та укриттів, знати техніко-технічні характеристики різних видів зброї, ознаки й будову мін, бомб, ракет тощо. Вважаємо, що користь від таких знань буде мінімальна, а часу забере досить багато. Тобто знову виділяється тенденція передати суто професійні (фахові) функції певних груп спеціалістів здобувачам вищої освіти.

Більш реальними вважаємо ті думки, які стосуються ознайомлення здобувачів освіти з принципами збереження життя, здоров'я й працездатності, заходами й засоби забезпечення безпечного існування в існуючих умовах і умовах найближчого майбутнього післявоєнного часу. Наприклад, замість вивчення ТТХ (тактико-технічних характеристик) різних видів зброї, необхідним і достатнім було б ознайомлення з правилами поведінки цивільного населення в умовах активних бойових дій, ознаками застосування ворогом різних видів зброї й засобами захисту від них. Все, що стосується військових та прирівняних до них осіб, повинно вивчатися професійно тими, хто буде мобілізований до захисту країни.

Вивчення особливостей будови захисних споруд та укриттів цивільних і житлових будинків (споруд) краще замінити вивченням правил поведінки у захисних спорудах, особливостей створення безпечного середовища у квартирі (домівці).

Потрібно також детальне обговорення й наповнення змісту безпекових дисциплін питаннями життя в післявоєнних умовах. Потрібно розуміти, що найбільші небезпеки цього часу становитимуть: зубожіння населення, зменшення соціальної допомоги держави, збільшення кримінальних правопорушень, харчова безпека з точки зору забезпечення людини їжею, медична безпека тощо. При цьому рівень інформаційної безпеки буде зміщено з рівня захисту людини (індивідуальної) до рівня збереження держави (політичний рівень). Всі ці негативні тенденції у забезпеченні безпеки життєдіяльності людини повинні бути враховані у процесі модернізації змісту безпекових дисциплін.

Висновки з дослідження. Проблема модернізації змісту навчальних дисциплін з безпеки життя та діяльності людини є актуальною. Виникає потреба внесення суттєвих змін у зміст безпекових дисциплін. Одним з головних напрямів автори дослідження обґрунтовують наближення цих курсів до реалій сьогодення й найближчого майбутнього з метою формування у здобувачів освіти необхідних компетенцій безпечної та здоров'язберігаючої поведінки в умовах повсякденного життя, на виробництві та в умовах надзвичайних ситуацій.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у проведенні деталізації змістового наповнення безпекових дисциплін і експериментальної педагогічної перевірки ефективності нового змісту в умовах університетського навчання.

References

- Бегун В., Гречанінов Ф., Кудін В., Яцюк О. Концепція освіти з безпеки. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2015. № 3. С. 33-44. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2015_3_7
Biehun, V., Grechaninov, F., Kudin, V., Yatsiuk, O. (2015). Kontseptsiia osvity z bezpeky [The concept of safety education]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy – Theory and practice of social systems management*, № 3, P. 33-44. Retrieved from : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2015_3_7
- Вдовенко І. Методика викладання курсу безпеки життєдіяльності. Навч. пос. Київ: Кондор, 2011. 196 с.
Vdovenko, I. (2011). *Metodyka vykladannia kursu bezpeky zhyttiediialnosti* [Methods of teaching the life safety course]. Navch. pos. [textbook] Kyiv, Ukraine : Kondor. 196 p.
- Заплатинський В. Ретроспективний аналіз становлення дисципліни безпека життєдіяльності у вищій школі України. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2015. Вип. 8. С. 147–152. URL : <http://visnyk-sport.kpnu.edu.ua/article/view/58382>
Zaplatynskiy, V. (2015). Retrospektyvnyi analiz stanovlennia dystsypliny bezpeka zhyttiediialnosti u vyshchii shkoli Ukrainy [Retrospective analysis of the development of the life safety discipline in higher education in Ukraine]. *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Fizychnе vykhovannia, sport i zdorovia liudyny – Visnyk of Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University. Physical education, sport and human health*, Issue 8. Retrieved from : <http://visnyk-sport.kpnu.edu.ua/article/view/58382>
- Заплатинський В. Ризик орієнтований підхід у формуванні культури безпеки. *Проблеми цивільного захисту населення та безпеки життєдіяльності: сучасні реалії України: Матеріали VII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції. 28 квітня 2021 р.* С. 52–53. URL : <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/13325/1/Тези%202021.pdf>
Zaplatynskiy, V. (2021). Ryzyk oriientovanyi pidkhid u formuvanni kultury bezpeky [Risk-oriented approach in the formation of safety culture]. *Problemy tsyvilnoho zakhystu naselennia ta bezpeky zhyttiediialnosti: suchasni realii Ukrainy: Materialy VII Vseukrainskoi zaochnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. 28 kvitnia 2021 r. – Problems of civil protection of the population and life safety: modern realities of Ukraine: Materials of the 7th All-Ukrainian Correspondence Scientific and Practical Conference. April 28, 2021*. Retrieved from : <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/13325/1/Тези%202021.pdf>
- Зацарний В. Навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності»: становлення, розвиток та перспективи. *Безпека життєдіяльності*. 2004. № 8. С. 16–22.
Zatsarniy, V. (2004). Navchalna dystsyplina «Bezpeka zhyttiediialnosti»: stanovlennia, rozvytok ta perspektyvy [Educational discipline «Life & activity safety»: formation, development and prospects]. *Bezpeka zhyttiediialnosti – Life & activity safety*, Issue 8.
- Конституція України (254к/96-ВР, редакція від 01.01.2020) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>
Konstytutsiia Ukrainy (1996). (254k/96-VR, ed. 01.01.2020) [Constitution of Ukraine] Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>

7. Повестка дня на XXI век. Принята Конференцией ООН по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3–14 июня 1992 года. URL : https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21.shtml
Povestka dnia na XXI vek (1992) [Agenda for the XXI century]. Konferentsiya OON po okruzhaiushchei srede i razvytyiu – The United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, June 3-14, 1992. Retrieved from : https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21.shtml
8. Resolutions adopted at the 6th meeting of the ministers of the EUR-OPA major hazards agreement. Brussels, 6 October 1994 (1994). Retrieved from : https://www.coe.int/t/dg4/majorhazards/ressources/resolution/APCAT_1994_33_res3_adopted_Min_Brussels_061094_EN.pdf
9. Кодекс цивільного захисту України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 34–35, стор. 1802, стаття 458 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy (2013). [Code of civil protection of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2013, Nos. 34–35, Article 458. Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
10. Закон України «Про охорону праці». *Відомості Верховної Ради України*. 1992, № 49, ст. 668 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>
Zakon Ukrainy «Pro okhoronu pratsi» (1992). [The Law of Ukraine «On Labor Protection»]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 1992, № 49, art. 668. Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>
11. Проблеми цивільного захисту населення та безпеки життєдіяльності: сучасні реалії України. *Матеріали VIII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (28.04.2022)*. Київ, 2022. 165 с. URL : <https://drive.google.com/file/d/1di3HEOexrPDQC33sh85Fo0izanNwn8cx/view>
Problemy tsyvilnoho zakhystu naseleння ta bezpeky zhyttiediialnosti: suchasni realii Ukrainy (2022). [Problems of civil protection of the population and life safety: modern realities of Ukraine]. *Materialy VIII Vseukrainskoi zaochnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (28 kvitnia 2022 r.) – Materials of the 8th All-Ukrainian Correspondence Scientific and Practical Conference, April 28, 2022*. Kyiv, Ukraine. Retrieved from : <https://drive.google.com/file/d/1di3HEOexrPDQC33sh85Fo0izanNwn8cx/view>
12. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations. General Assembly, 17th session (2015). *A/70/L.1*. 35 p. Retrieved from : <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N15/285/73/PDF/N1528573.pdf>
13. Типове положення «Про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці (НПАОП 0.00-4.12-05)», затв. Наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці № 15 від 26.01.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0231-05#Text>
Typove polozhennia «Pro poriadok provedennia navchannia i perevirky znan z pytan okhorony pratsi (NPAOP 0.00-4.12-05)» (2005) [Standard provision «On the procedure for conducting training and testing knowledge on labor protection issues (Regulatory act on labor protection 0.00-4.12-05)»], zatv. Nakazom Derzhavnoho komitetu Ukrainy z nahliadu za okhoronoiu pratsi № 15 vid 26.01.2005. Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0231-05#Text>
14. Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України. Затв. Наказом Міністерства освіти і науки України № 304 від 18.04.2006. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-06#Text>
Polozhennia pro poriadok provedennia navchannia i perevirky znan z pytan okhorony pratsi ta bezpeky zhyttiediialnosti v zakladakh, ustanovakh, orhanizatsiiakh, pidpriemstvakh, shcho nalezhat do sfery upravlinnia Ministerstva osvity i nauky Ukrainy (2006) [Regulations on the procedure for conducting training and testing knowledge on labor protection and life safety in establishments, institutions, organizations, and enterprises belonging to the sphere of administration of the Ministry of Education and Science of Ukraine]. Zatv. Nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 304 vid 18.04.2006. Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-06#Text>
15. Health and Safety at Work etc. Act 1974 (1974). Retrieved from : <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/37/contents>
16. Marine Risk Assessment (2001); Health and Safety Executive: London, UK, 2001; Volume 63, p. 2002.
17. Guidance Document for Incorporating Resiliency Concepts into NFPA Codes and Standards. Final Report (2015). Prepared by: Ken Dungan, Performance Design Technologies, Inc., Knoxville, TN. December 2015 Fire Protection Research Foundation. One Batterymarch Park, Quincy, MA, USA 02169-7471. 50 p. Retrieved from : <https://www.nfpa.org/-/media/Files/News-and-Research/Fire-statistics-and-reports/Building-and-life-safety/RFGuidanceDocumentIncorporatingResiliencyConcepts.ashx>

Ковбаса Ю.

ORCID 0000-0001-6152-9491

PhD in Pedagogical Sciences, Docent, Associate Professor
at the Department of Professional Education and Life and Activity Safety,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: ycowboy@gmail.com

Ковбаса Т.

ORCID 0000-0003-0052-6961

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of
Professional Education and Life and Activity Safety,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: tata.pedagogics@gmail.com

MODERNIZATION OF THE CONTENT ON SAFETY HUMAN LIFE AND ACTIVITIES EDUCATIONAL DISCIPLINES

Historically, courses on the safety of human life in everyday life and at work, maintenance of physical and psychological health and high working capacity of a person, and identification of the risks of hazards were not popular among students and developers of educational programs and curricula. There are many reasons for this state of affairs: the improvement of people's lives, the significant progress of technology that has brought production, medicine, agriculture, and other areas to a new, safer level, the reduction of criminal pressure, the increase of incomes of the general population, etc. That is, for many residents of Ukraine, the situation of threats to their personal physical and psychological state had a constant tendency to decrease. This had the effect of reducing the motivation to master the content of safety disciplines.

Extraordinary events started on February 24, 2022. The armed aggression of the Russian Federation against Ukraine changed the motivation for the formation and development of security competence. Protection of life and preservation of health, maintenance of the necessary level of work capacity, knowledge and use of means of protection against physical and informational dangers, and provision of first medical (pre-medical) aid have become practically basic for the Ukrainian population that has been subjected to armed aggression by the forces of the Russian Federation (shelling, bombing, encirclement, occupation, evacuation). Based on the stated importance of safety disciplines, these courses should be in all educational and professional programs as mandatory regulatory disciplines.

As part of our research, a retrospective analysis of the study of issues of life safety and human activity in higher education in Ukraine was carried out. Positive and negative aspects of the content of the specified educational disciplines were determined. The feasibility of modernization was substantiated, and changes in the content of safety disciplines were proposed based on forecasting the development of the greatest dangers during military operations and the post-war situation in Ukraine.

***The purpose** of the research is to determine directions and approaches for the content modernization of education safety disciplines in the conditions of modern challenges. The research methodology was based on philosophical statements about an objective approach to the analysis of the pedagogical facts, processes, and phenomena, systemic and activity approaches in education, and the position of the scientific theory of knowledge regarding the interrelationship and interdependence of historical-pedagogical phenomena. Research methods were chosen in accordance with the fundamental principles of scientificity, systematicity, objectivity and integrity, ideas, and attitudes, which are highlighted in the state regulatory legal acts of Ukraine on education issues. This made it possible to obtain reliable and substantiated scientific results.*

***The scientific novelty** of the article is to substantiate the directions and approaches of the content modernization of educational disciplines, which form and develop students' competencies in the safety of life and activity.*

***Conclusions.** The problem of the content modernizing of educational disciplines on the safety of life and human activity is urgent. There is a need to introduce significant changes in the content of safety educational disciplines. As one of the main directions, the authors of the study substantiate the approach of these courses to the realities of the present and the near future with the aim of forming among the students the necessary competencies of safe and health-preserving behavior in the everyday life conditions, at work, and in emergency situations.*

***Keywords:** educational discipline content, educational discipline of safety, modernization of educational content, safety, danger.*

Стаття надійшла до редакції 10.08.2022

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор І. С. Вдовенко